KATTA GURUH TARBIYALANUVCHILARIDA KASB HAQIDAGI DASTLABKI TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISH METODIKASINI INNOVATSION EKOTIZIM SHAROITIDA TAKOMILLASHTIRISH JARAYONINING MAZMUNI

Uralova Fotima Baxtiyor qizi
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti tayanch doktoranti

Qabul qilindi: 19.10.2026
Ko'rib chiqildi: 20.10.2026
Tasdiqlandi: 21.10.2026

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, katta guruh, kasb, kasbiy tasavvur, innovatsion ekotizim, interfaol metod, rolli o'yin, STEAM, raqamli texnologiya, mehnat tarbiyasi, oila hamkorligi.

Annotatsiya. Mazkur tezisda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining katta guruh tarbiyalanuvchilarida kasblar haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantirish metodikasini innovatsion ekotizim sharoitida takomillashtirish jarayonining mazmuni yoritiladi. Kasblar bilan tanishtirishda interfaol o'yinlar, loyiha faoliyati, raqamli ta'lim resurslari, STEAM yondashuvi hamda oila va mahalla bilan hamkorlikning pedagogik imkoniyatlari asoslanadi. Shuningdek, bolalarda mehnatga hurmat, kasblarning ijtimoiy ahamiyatini anglash, mustaqil fikrlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar tavsiya etiladi.

Kirish. Maktabgacha ta'lim tizimida bolalarni har tomonlama rivojlantirish, ularning ijtimoiy hayot haqidagi tasavvurlarini kengaytirish va kelajakda kasb tanlashga zamin yaratadigan dastlabki bilim hamda ko'nikmalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, katta guruh tarbiyalanuvchilarida kasblar, mehnat faoliyati, turli kasb egalarining jamiyat hayotidagi o'rni va ahamiyati haqidagi dastlabki tasavvurlarni rivojlantirish ularning dunyoqarashi, qiziqishlari va ijtimoiy faolligini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur jarayon bolani muayyan kasbni tanlashga yo'naltirishdan ko'ra, unda mehnatga hurmat, kasblarga nisbatan ijobiy munosabat, qiziquvchanlik va o'z imkoniyatlarini anglashga intilishni rivojlantirishga qaratilishi lozim. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim amaliyotiga innovatsion pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim resurslari, interfaol o'yinlar, STEAM yondashuvi va hamkorlikka asoslangan ta'lim shakllarining joriy etilishi kasbga oid dastlabki tasavvurlarni shakllantirish metodikasini takomillashtirish uchun yangi imkoniyatlarni yuzaga

keltirmoqda. Bunday sharoitda tarbiyachi, ota-onalar, mahalla, turli kasb egalari va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni yagona pedagogik tizim doirasida tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan innovatsion ekotizim bolalarning kasblar olami bilan tanishishini ta'minlovchi, o'zaro bog'langan ta'limiy, ijtimoiy, texnologik va tashkiliy imkoniyatlar majmui sifatida namoyon bo'ladi. Mavjud pedagogik amaliyotda kasblar bilan tanishtirish ko'pincha suhbat, rasmlarni namoyish etish, hikoya qilish va mavzuli mashg'ulotlar orqali amalga oshiriladi. Biroq ushbu usullarni syujetli-rolli o'yinlar, kasbga oid amaliy topshiriqlar, virtual kuzatuvlar, ota-onalar ishtiroki va real hayotiy vaziyatlar bilan uyg'unlashtirish bolalarning mavzuni faol o'zlashtirishiga yordam beradi. Shuning uchun kasb haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantirish jarayonini faqat ma'lumot berish bilan cheklamasdan, bolalarning mustaqil kuzatishi, savol berishi, taqqoslashi, rollarni bajarishi va o'z fikrlarini ifodalashiga imkon yaratadigan yaxlit metodik tizim asosida tashkil etish zarur.

Mazkur mavzuning dolzarbligi katta guruh tarbiyalanuvchilarida kasblar haqidagi tasavvurlarni shakllantirishning an'anaviy usullarini innovatsion ekotizim imkoniyatlari bilan uyg'unlashtirish, ta'lim ishtirokchilari hamkorligini kuchaytirish va bolalarning yosh hamda individual xususiyatlariga mos pedagogik sharoitlarni belgilash ehtiyoji bilan izohlanadi. Bunda kasblar haqidagi bilimlarning mazmuni, metodlari, vositalari va natijalarini baholash mezonlarini o'zaro bog'liq holda ishlab chiqish muhim metodik vazifa hisoblanadi. Tadqiqotning maqsadi innovatsion ekotizim sharoitida katta guruh tarbiyalanuvchilarida kasb haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantirish metodikasini takomillashtirish jarayonining mazmunini nazariy-metodologik jihatdan asoslash hamda uni amalga oshirishning samarali pedagogik yo'nalishlarini belgilashdan iborat. Ushbu tezis nazariy-metodologik tahlilga asoslanadi. Shu sababli unda tajriba-sinov natijalari mavjud deb da'vo qilinmaydi; taklif etilayotgan metodik yo'nalishlar keyingi empirik tadqiqotlar orqali tekshirilishi va takomillashtirilishi mumkin.

Asosiy qism. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning ijtimoiy tajribasini kengaytirish, ularni atrof-muhit va jamiyat hayotidagi turli faoliyat turlari bilan tanishtirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, katta guruh tarbiyalanuvchilarida kasblar haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantirish ularning mehnat olami, kasb egalarining vazifalari va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni haqidagi bilimlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu jarayonda asosiy maqsad bolani muayyan kasbni tanlashga yo'naltirish emas, balki kasblarning xilma-xilligini anglatish, mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirish va turli faoliyatlarga qiziqishini qo'llab-quvvatlashdan iborat. Kasblar haqidagi dastlabki tasavvurlar bolaning oiladagi kuzatishlari, tarbiyachi bilan muloqoti, badiiy adabiyotlar, ekskursiyalar, rolli o'yinlar va amaliy faoliyat orqali shakllanadi. Shu sababli kasblar bilan tanishtirish jarayonini faqat suhbat va rasmlarni namoyish etish bilan cheklamasdan, bolalarning faol ishtirokiga asoslangan yaxlit pedagogik tizim sifatida tashkil etish zarur.

Innovatsion ekotizim sharoitida mazkur metodikaning mazmuni bir-biri bilan uzviy bog‘langan bir necha yo‘nalishni qamrab oladi. Birinchi yo‘nalish — kasblar haqidagi bilimlarni tizimli shakllantirishdir. Bunda tarbiyalanuvchilar shifokor, o‘qituvchi, quruvchi, dehqon, oshpaz, haydovchi va boshqa kasb vakillarining faoliyati, mehnat vositalari, ish joylari hamda jamiyatga ko‘rsatadigan foydasi bilan tanishtiriladi. Kasb mazmunini tushuntirishda bolalarning yosh xususiyatlariga mos sodda, hayotiy misollardan foydalanish muhimdir.

Ikkinchi yo‘nalish — o‘yin texnologiyalarini ta’lim jarayoniga integratsiyalashdir. “Shifoxona”, “Do‘kon”, “Qurilish maydoni”, “Maktab” va “Oshxona” kabi syujetli-rolli o‘yinlar orqali bolalar kasb egalarining vazifalarini modellashtiradilar, o‘zaro hamkorlik qiladilar va mehnat jarayonlarining mazmunini anglay boshlaydilar. Bunda tarbiyachi o‘yin jarayonini tayyor ko‘rsatmalar bilan cheklamasdan, bolalarning mustaqil fikrlashi va ijodkorligini rag‘batlantirishi lozim.

Uchinchi yo‘nalish — raqamli va interfaol resurslardan maqsadli foydalanishdir. Kasblarga oid qisqa videolavhalar, elektron taqdimotlar, audiohikoyalar va virtual sayohatlar bolalarning tasavvurlarini boyitishi mumkin. Biroq raqamli vositalar bevosita muloqot, amaliy o‘yin va ijodiy faoliyatning o‘rnini to‘liq egallamasligi kerak. Ular bolalarni kuzatishga, savol berishga va olgan ma’lumotlarini amaliy faoliyatda qo‘llashga undaydigan vosita sifatida ishlatilishi maqsadga muvofiq.

To‘rtinchi yo‘nalish — STEAM yondashuvi asosida kasblar mazmunini amaliy topshiriqlar bilan bog‘lashdir. Masalan, “Ko‘prik quramiz” mashg‘ulotida bolalar quruvchi va muhandis kasblari bilan tanishib, konstruktorlardan foydalanib sodda inshoot yaratadilar. “Bog‘bon faoliyati” mavzusida esa o‘simliklarni parvarishlash, ularning o‘sishini kuzatish va natijalarni rasmlar orqali ifodalash mumkin. Bunday mashg‘ulotlar bolalarda kuzatuvchanlik, ijodkorlik, hamkorlik va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Beshinchi yo‘nalish — oila, mahalla va kasb vakillari bilan hamkorlikni tashkil etishdir. Ota-onalar bilan kasblar haqida suhbatlar o‘tkazish, kasb egalari bilan qisqa uchrashuvlar tashkil etish hamda mahalladagi mehnat jarayonlarini kuzatish bolalarning bilimlarini hayotiy tajriba bilan bog‘laydi. Bunday hamkorlikda barcha tarbiyalanuvchilar uchun teng ishtirok imkoniyatini yaratish, oilalarning turli sharoitlarini hisobga olish va kasblarni jinsga oid stereotiplarsiz taqdim etish muhimdir.

Innovatsion ekotizim sharoitida kasblar haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantirish jarayonining mazmuni maqsadli, mazmuniy, metodik, tashkiliy va diagnostik komponentlarning o‘zaro uyg‘unligida namoyon bo‘ladi. Maqsadli komponent kutiladigan rivojlanish natijalarini belgilasa, mazmuniy komponent kasblar haqidagi bilimlarni qamrab oladi. Metodik komponent o‘yin, loyiha, kuzatish va interfaol usullarni birlashtiradi. Tashkiliy komponent rivojlantiruvchi muhit va hamkorlikni ta’minlaydi, diagnostik komponent esa bolalarning bilimlari,

qiziqishlari va faoliyatini kuzatish imkonini beradi. Kasblar haqidagi tasavvurlarni baholashda bolalarning kasb nomlarini bilishi bilan bir qatorda, kasb egasining vazifasini tushuntira olishi, mehnat vositalarini farqlashi, kasbning jamiyat uchun ahamiyatini anglashi va o‘yin jarayonida olgan bilimlarini qo‘llashi ham hisobga olinishi lozim. Bunday baholash bolaning individual rivojlanishini kuzatish va keyingi pedagogik faoliyatni rejalashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, katta guruh tarbiyalanuvchilarida kasblar haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantirish metodikasini innovatsion ekotizim sharoitida takomillashtirish ta'lim mazmuni, interfaol metodlar, raqamli resurslar, amaliy faoliyat va ijtimoiy hamkorlikni yagona tizimda birlashtirishni talab etadi. Kasblar bilan tanishtirish jarayonida rolli o‘yinlar, loyiha faoliyati, STEAM topshiriqlari va oilaviy hamkorlikdan foydalanish bolalarning mehnat olami haqidagi tasavvurlarini kengaytirish uchun pedagogik imkoniyat yaratadi. Mazkur yondashuvni amaliyotda samarali qo‘llash uchun tarbiyachilarning metodik tayyorgarligini rivojlantirish, yoshga mos resurslarni tanlash va bolalarning individual qiziqishlarini muntazam kuzatib borish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Elkonin D. B. *Psixologiya igry*. — Moskva: Pedagogika, 1978.
2. Vygotsky L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
3. Super D. E. A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development // *Career Choice and Development*. — San Francisco: Jossey-Bass, 1990. — P. 197–261.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Ta'lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.